

Nigar Muradova,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
ARTPJ
E-mail:rita-nigar@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.elm.dok., prof. H.H. Əhmədov

Açar sözləri: *pedaqoji ekspertiza, təhsilin keyfiyyəti, ekspert, ekspert fəaliyyəti*
Key words: *pedagogical expertise, the quality of education, expert, expert activities*

Ключевые слова: *педагогическая экспертиза, качество образования, эксперт, экспертная деятельность*

Ekspertiza dedikdə, həqiqəti meydanaçıxarmaq üçün müxtəlif mütəxəssislər tərəfindən həyata keçirilən tədqiqat başa düşülür.
prof. A.N. Abbasov

Ölkənin təhsil siyasətini əks etdirən «Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası» sənədi güclü yenilikçi mahiyyəti ilə xarakterizə olunur. Həmin sənədin məqsədi dünya ölkələri sırasında qabaqcıl mövqə tutan təhsil sistemini yaratmaqdır. Strategiyanın üçüncü istiqamətinə əsasən pedaqoji ekspertiza Azərbaycan təhsil sistemində innovasiya prosesinin prioriteti kimi təqdim olunur. Pedaqoji ekspertiza pedaqogika elminin aktual problemlərindəndir, lakin araşdırılmalardan görünür ki, respublikamızda bir sahədə tədqiqatlar az aparılmamışdı. Pedaqoji ekspertizanın ali və orta məktəb müəllimləri üçün səmərəli şəkildə təşkilinə dair elmi metodik və praktik cəhətdən əsaslandırılmış vəsait azlıq təşkil edir. Bəzi pedaqoji kollektivlərin ekspertiza ilə bağlı təsəvvürləri yetərinə deyildir: pedaqoji ekspertizanı kim və necə aparmalıdır, hansı meyarlar əsas götürülməlidir, təhsil verən və təhsillənlərin nailiyyətləri necə qiymətləndirilməlidir? Bu suala cavab tapmaqda çətinlik çəkirlər.

Xaricidə nəşr olunmuş elmi-metodik ədəbiyyatda isə pedaqoji ekspertiza haqqında nəzəri-metodik və praktik cəhətdən geniş yer ayrılır.

Respublikamızda da bu sahədə bir sıra məqalə və tezislər nəşr olunmuşdu. Bu baxımdan A.N. Abbasovun tədqiqatlarını diqqət mərkəzinə gətirmək olar. Professor «Pedaqogika» dərslərində ekspertizanın mahiyyətinə, məqsəd və vəzifələrinə, təşkilinə və aparılmasına, ekspertiza zamanı buraxılan səhvlərə və nöqsanların aradan qaldırılması yollarına aydınlıq gətirmişdir. Oxuyuruq: «Pedaqoji ekspertiza, adətən metodistlər, məktəb direktorlarının təlim-tərbiyə işləri üzrə müavinləri, təhsil şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən keçirilir» [1].

Pedaqoji ekspertizanın mahiyyəti - ekspert fəaliyyətidir. Ekspert fəaliyyətini həyata keçirən isə mahiyyəti isə ekspertdir. Hər ekspertin əsas funksiyası obyektiv nəticə hazırlamaqdır.

Metodoloji problemlər baxımından pedaqoji ekspertizanın bəzi problemlər vardır. Ekspert bilməlidir ki, «pedaqoji ekspertizanın təşkili və keçirilməsi aşağıdakı üç şəraitlə bağlıdır:

- 1) Ekspertizanın obyektini (nə qiymətləndirilir məlum olarsa);
- 2) Ekspertizanın prosedurları (qiymətləndirilmə yolları mövcuddursa);
- 3) Ekspertizanın meyarları (qiymətləndirmə mənbələri müəyyən edilsə) [2].

Bu şərtlər təhsildə innovativ islahatlar şəraitində ekspertiza prosedurlarının və meyarlarının müəyyən edilməsi zamanı metodoloji problemlər yaradır.

Tədris prosesinin ekspertizasına daxil ola bilər:

- təhsil layihələri və proqramların ekspertizası;
- təhsil fəaliyyətinin ekspertizası;
- eksperimental fəaliyyətin yoxlanılmasının ekspertizası;

- innovasiya ekspertizası [3].

Təhsil nəzəriyyəsində bir sıra metodoloji problemlərin əsasında pedaqoji ekspertizanın ümum-nəzəri və nəzəri-tətbiqi prinsipləri N.Q. Alekseyev və başqaları tərəfindən aşağıdakı kimi qruplaşdırılmışdır:

1. Tədqiqat və yenidən işləmələrin aydın hədəfi.
2. Elmin əsas vəzifəsini qısa müddətdə izləmək.
3. Bütün xüsusi məsələlər ümumi konsepsiyanın öncə yenidən işlənməsi əsasında həll oluna bilər.
4. Konsepsiyanın mücərrəd deyil real faktlar əsasında formalaşdırılması.
5. Müəyyən bir problem ilə bağlı bütün müvafiq əlaqələrin mühasibəti.
6. Kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinin, dialektik əlaqələrin ciddi mühasibəti.
7. Yenidən işlənmiş vəzifələrin və ya tədqiq növlərinin dəyişməsi [4].

Bu prinsiplər ekspert fəaliyyətini əhatə edir və ekspertin səlahiyyətləri, əməkdaşlarla əlaqəsi, ekspert mədəniyyəti, ekspert bacarıqlarının aydın təzahürüdür.

T.Q. Novikova və başqa müəlliflər təhsil nəzəriyyəsində pedaqoji ekspertizanın prinsiplərini aşağıdakı kimi qeyd etmişlər:

- təhsil, təlim və tərbiyə ilə ekspertizanın əlaqəsi prinsipi;
- obyektivlik prinsipi;
- müstəqillik prinsipi;
- elmilik və səmərəlilik prinsipi;
- sistemlilik və hərtərəflilik prinsipi;
- ədalət və aşkarlıq prinsipi;
- ekspertizanın təşkili prinsipi;
- ekspert işlərinin icra keyfiyyəti prinsipi;
- məlumatlı razılıq prinsipi [5].

Təhsildə ekspertizanın funksiyalarına daxildir:

- pedaqoji prosesin irəliləməsinin real şəkilinin öyrənilməsi;
- tədris prosesinin nəticələrinin təhlili;
- pedaqoji prosesin güclü və zəif tərəflərinin müəyyən edilməsi;
- pedaqoji prosesin perspektivlərinin müəyyən edilməsi;
- pedaqoji prosesin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması;
- müəllimin peşəkar səriştəsinin artırılması;
- müəllimlik peşəsinin etibarlılığı və nüfuzunun artırılması [6].

Dövlət sənədləri, yerli və xarici ədəbiyyat vasitəsi ilə təhsil məsələlərini araşdırarkən təhlil və müqayisə vasitəsi ilə müasir təhsildə ekspertizanın metodoloji problemləri müəyyənləşdirildi, eləcə də müəyyən olundu ki, ümumtəhsil və ali məktəblərdə pedaqoji prosesin təkmilləşdirilməsi modelinin yaradılmasına pedaqoji ekspertizanın təsiri var.

Ali və ümumtəhsil məktəblərində məktəbdaxili pedaqoji ekspertiza təlim prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır. Tədris keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün ən vacib vəzifə müəllimlər və təhsilçilər haqqında obyektiv məlumatların və fəaliyyətlərin müntəzəm təhlilidir. Bu baxımdan, məktəbdaxili pedaqoji ekspertiza təhsil prosesinin səmərəliliyinin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi üçün mühümdür.

Ali və tam orta məktəbdaxili pedaqoji ekspertizanın məqsədi təlim-tərbiyə prosesinin səmərəliliyini qiymətləndirmək və onun keyfiyyətini yüksəltməkdir. Ekspertiza aşağıdakı vəzifələri əhatə edir:

- təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyəti, müəllim və şagird əməkdaşlığı;
- dərslərin təşkili və onun metodikası;

Pedaqoji ekspertiza təhsildə innovasiya prosesinin prioriteti kimi

- müəllim hazırlığı, onun ixtisasının artırılması və yenidən hazırlanması (pedaqoji bacarıqlar, yaradıcılıq qabiliyyətləri, pedaqoji fəaliyyət, innovasiya qabiliyyətləri, pedaqoji mədəniyyət və s.);
- müəllim və məktəblilər arasında qarşılıqlı əlaqə və təsir səviyyəsinin aşkarlanaraq qiymətləndirilməsi və s.

Pedaqoji ekspertizada müəllim hazırlığının keyfiyyəti aşağıdakı üsullarla qiymətləndirilə bilər:

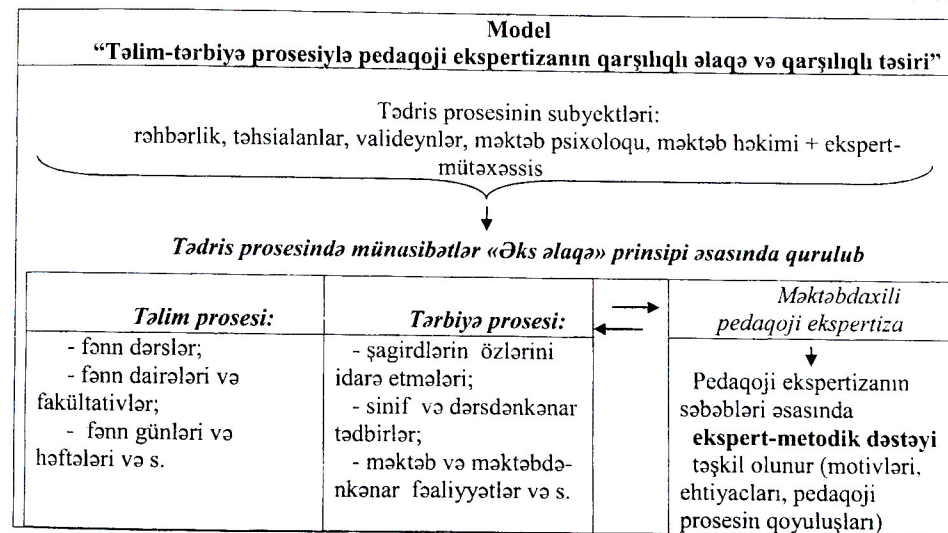
1. Fərdi ekspert qiymətləndirilməsi üsulu.
2. Morfoloji ekspert üsulu.
3. Reyting - ekspert üsulu.
4. Özünü-qiymətləndirmə üsulu.
5. Pedaqoji konsullium üsulu.
6. Ekspert qiymətləndirilməsi qrupu üsulu. [7].

Pedaqoji ekspertiza işinin sistemi məqsədyönlüdür, o pedaqoji prosesin təkmilləşdirilməsini və tam orta təhsil keyfiyyəti səviyyəsinin daim yüksəldilməsini təmin edir.

Ali və orta məktəblərdə müşahidə, anket sorğusu əsasında, vəziyyəti öyrənərək müasir problemləri aşkar edərək pedaqoji prosesin təkmilləşdirilməsində ekspertizanın rolu müəyyənləşdirilib. Bununla bağlı pedaqoji ekspertizanın bu istiqamətdə modernləşdirilməsinə imkanlar yaradan yeni model təqdim olunub. Model "Təlim-tərbiyə prosesin pedaqoji ekspertiza ilə qarşılıqlı əlaqə və qarşılıqlı təsiri" adlanır. Onun mexanizmi müəllim və məktəblilərin arasında qarşılıqlı əlaqə və qarşılıqlı təsiri yaradır və bununla onların arasında qarşılıqlı sistem fəaliyyəti təşkil edilir.

Aşağıdakı sxemdə "Təlim-tərbiyə prosesi ilə pedaqoji ekspertizanın qarşılıqlı əlaqə və qarşılıqlı təsiri" modelini təqdim edirik.

Sxem № 1

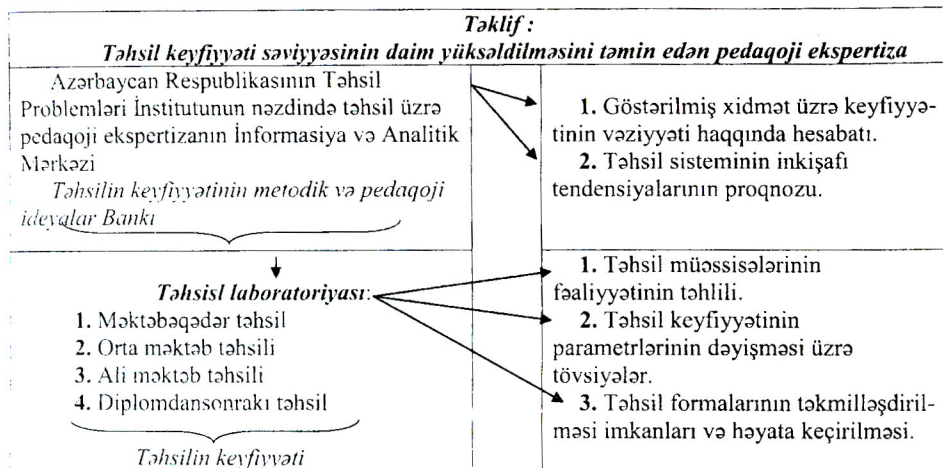

Sxemdən göründüyü kimi, respublika ümumtəhsil məktəblərində müşahidə, sual-cavabları, müəssisə, sorğu anketi əsasında aşkar olundu ki, müəllimlərin, təhsilçilərin, idarəçilərin pedaqoji ekspertiza haqqında təsəvvürləri qənaətləndirici deyil. Ona görə, ekspertlərin (müəllim, təhsilçilər, idarəçilər) təlimi üçün xüsusi təhsil, texnologiya, təcrübə lazımdır. Gələcəkdə ekspertlərə təlim üçün lazım olan alətlər və materiallar hazırlamaq vacibdir. Nəticədə təlim-tərbiyə prosesinin səmərəliliyində uğur qazanmaq olar.

Pedaqoji ekspertiza təhsil sistemində tənzimləmə və idarəetmənin qabaqcıl beynəlxalq təcrübə əsasında müasirləşdirilməsi, təhsil müəssisələrində nəticəyönlü və şəffaf idarəetmə modelinin, təhsilin keyfiyyətinin təminatı və idarə olunması üzrə yeni məlumat və hesabat sistemlərinin yaradılması kimi hədəfləri özündə birləşdirir. Yerli və xarici müəlliflərin əsərlərinin təhlili və təcrübəyə əsasən, deyə bilərik ki, pedaqoji prosesin təkmilləşdirilməsini daim nəzarətdə saxlayan, onun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinə yeni imkanlar yaradan pedaqoji ekspertizadır. Onun işinin sistemi məqsədyönlüdür, o pedaqoji prosesin təkmilləşdirilməsi və tam orta təhsil keyfiyyət səviyyəsinin daim yüksəldilməsini təmin edir. Bununla bağlı aşağıdakı təklif irəli gəlir (sxem № 2):

- respublikamızda təhsil prosesini daim nəzarətdə saxlayan ekspertizanın informasiya və analitik mərkəzinin laboratoriyası kimi yaradılması vacibdir. Təlim-tərbiyə sisteminin tərkibi hissəsini təşkil edən pedaqoji ekspertiza modelinin hazırlanması məqsədəuyğundur. Bu model, bir ümumi məqsədi olan müxtəlif növ təhsil problemlərini nəzarətdə saxlayır. Bunun nəticəsində pedaqoji prosesin keyfiyyəti yüksəlir və təhsildə səmərəli nəticələr əldə olunur.

Sxem № 2

Respublikamızda təhsil prosesini daim nəzarətdə saxlayan İnformasiya və Analitik Mərkəz - ekspertiza laboratoriyası olmalıdır. Bu laboratoriyanın Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutunun nəzdində yaradılması zəruridir. Çünki institut yeganə və tətbiq elmi-tədqiqat müəssisəsidir ki, onun fəaliyyəti sırf təhsil tədqiqatı ilə bağlıdır. İnstitutda beynəlxalq səviyyədə elmi-pedaqoji kadr hazırlanır, elmi-nəzəri və tətbiqi baxımdan tədqiqatlar aparılır, təhsilin ümumi problemləri öyrənilir, alınan nəticələrin təhlil olunması və qiymətləndirilməsi sahəsində tədbirlər həyata keçirilir. Yaradılan mərkəzin strukturuna daxil olan Bank özündə təhsilin keyfiyyətinin metodik və pedaqoji ideyalarını əks etdirir. Metodik və pedaqoji ideyalar Bankında təhsil xidmətləri haqqında informasiyalar şəffaflyq, düzgünlük, xüsusiyyət şərtləri əsasında ümumiləşdirilir. İnstitutda pedaqoji ekspertiza sferasının yaradılmasının əsas məqsədi Azərbaycan təhsilinin keyfiyyətinin mükəmməl ekspertizasını təşkil etməkdir. Nəticədə təhsilin keyfiyyəti yüksəlir və təhsildə səmərəli nəticələrə nail olunur.

İnformasiya və Analitik Mərkəzin strukturunun nəticəyönlü və instrumental komponent kimi mövcud olması və pedaqoji təcrübənin modifikasiyası aşağıdakıları təmin etməlidir:

- sənəddə göstərilən strateji istiqamətlərin inkişaf dinamikasını;
- təhsildə obyektiv və düzgün qiymətləndirilmənin sabitliyinin qorunmasını.

Bu məqalə çərçivəsində pedaqoji ekspertiza dedikdə, həqiqəti əldə etmək üçün müxtəlif subyektlər tərəfindən (ali və ümumtəhsil məktəb müəllimləri və təhsilalanlar, rektor və direktor və onları

müavinləri, fənn müəllimləri, həmçinin başqa məktəblərin fənn müəllimləri mütəxəssis kimi, kənar-dan da dəvət oluna bilən təhsil işçiləri) aparılan araşdırma başa düşülür.

Qeyd edək ki, həmin subyektlər tərəfindən kollektiv rəy almaq üçün ekspertizanın proseduraları müəyyən edilir. Pedaqoji ekspertizanın ekspert seçilməsi və ya ekspert qrupu yaradılması ekspertizanın obyekt, predmet və məqsədindən asılıdır.

Yuxarıda deyilənlərə əsasən, aşağıdakı nəticəyə gəlmək mümkündür:

- təhsil sahəsində pedaqoji ekspertiza tədris prosesinin iştirakçıları arasında münasibətlər sisteminin, eləcə də tənzimləmə təlim-tərbiyənin funksiyalarının, səlahiyyətləri və cavabdehliyinin dəqiq müəyyən olunması, tədrisin idarəetmə səlahiyyətlərinin və tədrisin nəticələrinə görə cavabdehliyin artırılması, fəaliyyətin monitorinqi və qiymətləndirilməsi, tədrisin keyfiyyətini ölçən göstəricilər sisteminin təkmilləşdirilməsi, habelə təmin olunması təşkil edir.

Problemin aktualığı. "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası" sənədinin məqsədi pedaqoji ekspertizanın Azərbaycan təhsil sistemində innovasiya prosesinin prioriteti kimi təqdim olunmasından ibarətdir.

Problemin elmi yeniliyi - Azərbaycanda pedaqoji ekspertiza sahəsində tədqiqat aparılmasının zəruriliyi, təhsildə ekspertizanın ümumi, nəzəri və praktik məsələlərinin təhsildə ekspertizaya ehtiyacın olmasının elmi cəhətdən əsaslandırılmasıdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə Ali və orta məktəb müəllimlərinə pedaqoji ekspertiza ilə bağlı fəaliyyətlərini səmərəli qurduqda kömək edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov A.N. Pedaqogika: orta ixtisas məktəbləri üçün dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2013.
2. Краснов С.И. Гуманитарная экспертиза инновационной деятельности образовательных учреждений // Педагогика, 2011, № 1.
3. Иванов Д.А. Экспертиза в образовании: Учеб. пособие для студ. высших пед. Учеб. заведений. М.: Академия, 2008.
4. Алексеев Н.Г. Принципы и критерии экспертизы программ развития образования // Вопросы методологии, 1994.
5. Братченко С.Л. Введение в гуманитарную экспертизу образования. М.: Смысл, 1999.

N.Sh. Muradova

THE PEDAGOGICAL EXPERTISE - THE PRIORITY OF THE INNOVATION PROCESS IN THE EDUCATION SYSTEM

SUMMARY

At the current stage of the Azerbaijani educational science question pedagogical expertise serves as a new direction in the education system. New quality of education as the key problem of modernization in the absence of a mechanism of its achievements finds relevance in pedagogical expertise and requires its inception in education as an effective and reliable control mechanism responsible for its results.

Н.Ш. Мурадова

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА - ПРИОРИТЕТ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

РЕЗЮМЕ

На современном этапе азербайджанской педагогической науки вопрос педагогической экспертизы выступает как новое направление в системе образования. Новое качество образования как ключевая проблема его модернизации при отсутствии механизма его достижений обнаруживает востребованность в педагогической экспертизе и требует ее создания в образовании как эффективный и надежный механизм управления, ответственный за его результаты.

Redaksiyaya daxil olub: 12.05.2016